

Μελαγχολικές διαπιστώσεις οι οποίες οξύνουν περισσότερο την προσοχή του αναγνώστη και τον στρέφουν σε προηγούμενες σελίδες. Έτσι διαπιστώνει τον πλούτο των σκέψεων του συγγραφέα του οποίου, πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα, η γλώσσα και ο λεκτικός πλούτος συνιστούν θαυμαστή ενότητα με το νόημα, πιστοποιούν υψηλή φιλολογική κατάρτιση.

«Το κόστος της αλαζονείας» είναι πραγματικά έργο το οποίο αναστρέφεται δημιουργικά με παραμένουσες πηγές γνώσης και σοφίας.

ΔΡ ΝΙΚΟΣ ΜΑΚΡΗΣ
ΛΕΟΝΤΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΑΘΗΝΑ

Kyriaki E. Christodoulou, *Considérations sur les essais de Montaigne*, Athènes 1984, 150.

Δεν είναι τυχαία η επιβίωση και η διαρκής νεότητα των «Δοκιμίων» του Montaigne, του ιδιότυπου πράγματι συγγραφέα του Δέκατου Έκτου αιώνα. Υπάρχει κάτι το έξοχο στη σκέψη του γάλλου σοφού το οποίο εκφράζει ταυτόχρονα τους καρπούς της φιλολογικής εξειδίκευσης και τις προσπάθειες της φιλοσοφικής σκέψης, αφού ο Montaigne, σπάνιος γνώστης της κλασικής αρχαιότητας, δεν αρκείται σε εμβριθείς αναφορές: κατευθύνεται προς μια σοφία η οποία είναι, κυρίως, καρπός των προσωπικών του αναζητήσεων και εμπειριών.

Το βιβλίο της καθηγήτριας κ. Κυριακής Χριστοδούλου καλύπτει τις δύο προαναφερθείσες κύριες πλευρές της προσφοράς του γάλλου σοφού.

Στο πρώτο μέρος (Οι κλασικές πηγές των Δοκιμίων: Ο Montaigne, και η ελληνική παιδεία, σελ. 9-72) εξετάζονται οι ελληνικές κυρίως πηγές του Montaigne οι οποίες του προσφέρουν ευκαιρίες εμβάθυνσης και προσωπικού προβληματισμού. Φιλολογικό κυρίως το πρώτο μέρος, ιχνηδύει συστηματικά και με προσφυγή σε αξιολογότητα βιβλιογραφία τα κείμενα των κλασικών τα οποία μελέτησε ο Montaigne, επισκοπεί την πνευματική του εξέλιξη και φωτίζει άπλετα τα στάδια του πνευματικού οδοιπορικού του γάλλου στοχαστή.

Εκτός απ' τα αποφθέγματα των ελλήνων σοφών τα οποία συναντάμε στα «Δοκίμια» του Montaigne (σελ. 9-16), σημαντικό ρόλο παίζουν και τα ζωντανά πρόσωπα της αρχαιότητας και κυρίως ο Κάτων, σημαντική μορφή που μαρτυρεί την επίδραση του Σενέκα στη σκέψη του συγγραφέα. Ο Όμηρος επίσης άρχισε να επηρεάζει τον Montaigne γύρω στο 1578, αφού «η πνευματική του δύναμη, η εφευρετική του ισχύς και η δημιουργία ενός έργου χωρίς προηγούμενο έκαναν τον συγγραφέα των «Δοκιμίων» να τοποθετήσει αυτόν τον «φτωχό τυφλό», σχεδόν πάνω απ' την ανθρώπινη μοίρα» (II, XXXLVI, 752, σελ. 19). Ακολουθούν ο Μέγας Αλέξανδρος, ο «πρώτος των ανθρώπων» και ο Επαμεινώνδας με τις αναμφισβήτητες αρετές του. Ωστόσο, ο Σωκράτης θα αποτελέσει τον έσχατο σταθμό, επειδή εκφράζει τον σοφό «ο οποίος οφείλει να πεθάνει υπακούοντας στις ηθικές του αρχές» (σελ. 23).

Και η ελληνική ιστορία με τη σειρά της φωτίζει την προβληματική του Montaigne, αφού αποτελούσε διαρκή χειμώνα των εκπροσώπων του γαλλικού διαφωτισμού του Δέκατου Έκτου αιώνα. Χαρακτηριστικές είναι επίσης οι κριτικές απόψεις του Montaigne απέναντι στο έργο του Αριστοτέλη (σελ. 55-61), απόψεις οι οποίες φωτίζουν την αντιστοχολαστική διάθεση σειράς στοχαστών του ίδιου αιώνα.

Στο Δεύτερο μέρος (Τέχνη και προβληματική στον Montaigne, η κριτική όψη των «Δοκιμίων», σελ. 75-142), εξετάζονται με εμβριθεία οι απόψεις του Montaigne για την τέχνη και τη φύση (σελ. 75-82), για τους κανίβαλους (σελ. 83-92), αξιολογείται η σκέψη και το ύφος

του συγγραφέα (σελ. 93-104), φωτίζεται η διαμόρφωση της «τέχνης του ζήν» (σελ. 105-130) και αναφέρεται η κριτική διάθεση του Pascal απέναντι στον γάλλο σοφό (σελ. 131-142). Το Δεύτερο μέρος, εκτός απ' το φιλολογικό του υπόβαθρο, αποδεικνύει βαθιά εξοικείωση με τις πηγές της σκέψης του Montaigne και αναμφισβήτητη γνώση της διεθνούς βιβλιογραφίας. Είναι δύσκολο να κατανοήσουμε τη φιλοσοφική αξία των δοκιμίων του Montaigne χωρίς εμβάθυνση στα στάδια της πνευματικής του ωρίμανσης. Κατά την κ. Χριστοδούλου ο Montaigne επηρεάστηκε στην αρχή απ' τους στωικούς, υπέστη παροδική σκεπτική κρίση γύρω στο 1576, για να ακολουθήσει η επίδραση της επικούρειας φιλοσοφίας, χωρίς ωστόσο να υπάρχουν στεγανά όρια. Η «τέχνη του ζήν» εκφράζει επιδράσεις και προσωπικό στοχασμό ταυτόχρονα.

Αναγόμεστε έτσι σε μια σοφία την οποία δε μας προσφέρουν πάντα οι μεγάλοι φιλόσοφοι. Ανακαλύπτουμε το μυστικό της γοητείας του Montaigne και θητεύουμε καρποφόρα στο πνεύμα των «Δοκιμίων» του, μετέχοντας έτσι σε ορισμένα μυστικά της ζωής τα οποία μας αποκρύπτει η καθημερινή προοπτική.

Το βιβλίο της κ. Χριστοδούλου αποτελεί υπεύθυνη μύηση στη σκέψη του Montaigne και αποκαλύπτει πτυχές της προβληματικής του. Ερμηνευτικό και κριτικό δοκίμιο, μαρτυρεί βαθιά γνώση της γαλλικής όπως επίσης και φιλολογική και φιλοσοφική κατάρτιση που φέρνουν τον αναγνώστη σε δημιουργική επαφή με μια μεγάλη μορφή του γαλλικού διαφωτισμού του Δέκατου Έκτου αιώνα.

ΔΡ Ν. ΜΑΚΡΗΣ
ΛΕΟΝΤΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΑΘΗΝΑ

Θ. Καβάση: *Ἡ ἀντιφατικότητα εἶναι ἡ κίνηση καί ἡ ὕλικότητα*, Δωδώνη 1983, σ. 72 + εισαγ. ἔνθετο σ. 14.

Προσπαθώντας νά κατανοήσει τήν ὕλικότητα ὁ συγγραφεύς ἐκφράζει τούς ἐξῆς συλλογισμούς (τηρεῖται γενικά ὁ τρόπος ἐκφράσεως τοῦ συγγραφέως):

Ἡ ὕλη ὑπάρχει μέ δύο τρόπους: α) Σάν συγκεκριμένο γεγονός πού σέ κάθε στιγμή εἶναι μοναδικό καί ἀλληλοκαθορίζεται μέ ἄλλα συγκεκριμένα γεγονότα. β) Σάν καθολικότητα τῶν ἀλληλοκαθορισμῶν αὐτῶν πού σέ κάθε στιγμή εἶναι μοναδική καί πάντα διαφορετική (σ. 7-8). Τό ὕλικό γεγονός στή στιγμή τῆς ὀλοκλήρωσης εἶναι τό ἀπόλυτα ἀδιαίρετο καί τό ἄπειρα διαιρετό. Στό σημεῖο αὐτό ὑπάρχει τό κενό πού ἀπό ἄλλη ἀφετηρία εἶναι τό πλήρες. Γι' αὐτό ἡ ὕλη εἶναι τήν ἴδια στιγμή πλήρες καί κενό, διαιρετή καί ἀδιαίρετη (σ. 47).

Κάθε γεγονός εἶναι ἀποτέλεσμα λήψης-ἐκπομπῆς ὑπογεγονότων (σ. 19) πού ὑπάρχουν μέ τόν τρόπο τῆς ἐπανάληψης τῶν χωρικών μέτρων. Κάθε μορφή μέτρου εἶναι τό ἀνάλογο ὑπογεγονός πού ὡς παγκόσμια μονάδα μέτρησης ποσοτικοποιεῖ τό σύμπαν. Κάθε ποσοτικοποίηση ἔχει μιά ταχύτητα γύρω ἀπό τόν ἑαυτό της καί μιά ἄλλη μέσα στό σύμπαν· ὅσο ἡ μιά εἶναι μεγαλύτερη, τόσο μικρότερη εἶναι ἡ ἄλλη (σ. 41).

Ὅσο τό γεγονός εἶναι πιό συγκεκριμένο, τόσο λαμβάνεται σέ μικρότερη χρονική τμήση καί ἀποτείνεται» σέ μεγαλύτερο χώρο (σ. 37), ὅταν δέ ἀκίνητοποιηθεῖ, ἀποκόπτεται ἀπό τόν γύρω κόσμο φαί περνᾷ σέ γενικότερα ἐπίπεδα ὑπαρξης (σ. 38).

Τό γεγονός μεταβάλλεται γιά νά μπορεῖ νά εἶναι τό ἴδιο (σ. 24), ἀπό τή μιά χάνεται, ἀπό τήν ἄλλη γίνεται (σ. 39). Ὑπάρχουν ὄρια στή δυνατότητα ἀλλαγῆς τῶν χαρακτηριστικῶν ἑνός γεγονότος, γιατί μετά ἀπό αὐτά τό γεγονός ἔχει γίνει διαφορετικό. Αὐτή ἡ μεταβολή χαρακτηῖρα εἶναι ἄλμα ἀπό πλευρᾶς ὕλικῆς ἀσυνέχειας, ἐνῶ εἶναι πορεία ἀπό πλευρᾶς ὕλι-